

Numismatický diletantismus aneb z komára velbloud

Jiří Hána

Krásným a bohužel nikoliv ojedinělým příkladem nefungující redakční rady časopisu Numismatické listy¹ je úvodní článek jejich posledního čísla². Jistě je chvályhodná jakákoliv snaha směřující k posunu našich znalostí a vědomostí o mincovnictví husitského období; cenné jsou i materiálové příspěvky, které pomáhají utvářet představu o ikonografickém vývoji tak monotematických mincovních řad, jakými jsou právě řady české drobné mince husitské doby. Je ovšem zhola neodpuštělným diletantstvím publikování obrazů mincí deformovaných tak banální ražební chybou, jakou je dvojráz! Takové varianty³ mohou studium české mince – nejen drobné a nejen uvedeného období – zavést na scestí a stát se výraznou překážkou na nelehké cestě k objektivní typologii a chronologii.

Před časem jsem byl jedním ze spoluautorů článku – p. Šiklem – osloven se žádostí, zda bych se mohl k předloženým mincím vyjádřit. Marně jsem se pokoušel majiteli „rarit“ vysvětlit, že prohlubeň na rubu halěře č. 1⁴ je pouze negativním propadem lícního obrazu, vzniklým při ražbě vlivem slabého střížku (výduť) a nikoliv kontramarka, že peníz se lvem č. 4 nemá tři řady velkých měsíčků, že pod lvem na penízi č. 7 není růžice, že nestandardní počty měsíčků (5, 9) u peněz č. 27, 28 a 33 a srdíčko ve smyčce ocasu lva na penízi č. 28 i „penis“ u lva na penízi č. 31 jsou způsobené dvojrázem. Jaké bylo moje překvapení, když mi p. Šikl několik dní nato volal, aby mi sdělil, jak je rád, že jsem se mýlil a že si nechal u nějakého kamaráda z výzkumného ústavu plzeňské Škodovky změřit, že na uvedených penězích jsou všechny obrazy vyraženy stejným tlakem a že tudíž nemůže jít o dvojrázy. Po mé reakci, že jsem materiálový inženýr, že neznám diagnostickou metodu, kterou by se dala uvedená skutečnost zjistit a že bych se rád seznámil alespoň s jejím názvem, už se mnou „majitel cenných rarit“ dále odmítal hovořit...⁵

A hle! Jak úrodnou půdu našla snůška demagogických tvrzení v prostorách našeho nejpřednějšího numismatického pracoviště! Ta tam je kritičnost vědy, po které volaly skutečné osobnosti české numismatiky jako Skalský nebo Nohejlová-Prátová v dobách, kdy procházela česká numismatika svým koncepčním zenitem. Uznávám, že publikovatelný je prakticky jakýkoliv nesmysl, otázkou zůstává úroveň platformy, která takový výplod přijme i otázka, zda si fórum, pro které je podobné sdělení určeno nechá takové zacházení líbit.

¹ Jsem si vědom „palby do vlastních řad“. Jsem členem zmíněné redakční rady, ovšem pominu-li fakt, že se před vydáním uvedeného čísla redakční rada více než půl roku nesešla, ani předtím nebyly vedoucí redaktorkou členům RR předkládány články k prostudování a vyjádření. Právo rozhodovat o tom, co je a co není dobré a kvalitní si usurpovala výhradně vedoucí redaktorka a členové RR byli seznamováni pouze s názvy článků a jejich výběrem do toho kterého čísla. Pevně věřím, že s nástupem nového vedoucího redaktora od r. 2006 se situace zásadně změní...

² Boublík, Jan; Hásková, Jarmila; Šikl, Vladimír: K penězům doby poděbradské, Num. listy LX/2005, s. 161 - 175

³ autoři zmíněného příspěvku dokonce hovoří o typech [SIC!]

⁴ odvolávám se na čísla mincí v publikovaném článku viz. pozn. 2

⁵ stranou ponechávám skutečnost, že mě byly mince předloženy s naprosto odlišnou historkou, která zmínku o příslušnosti k nálezu z Koryt jaksi ještě neobsahovala

Typologií a chronologií mincí grošového období se zabývám již delší dobu⁶ a mohu proto směle konstatovat, že bez vyloučení obrazů deformovaných dvojrázem nebo posunutím razidla by byla typologická analýza nekonečnou prací, která by ve finále zahrnovala všechny známé ražby daného druhu, protože každá se bude v detailech alespoň trochu lišit – a to i v případech, kdy vyšly z jednoho a téhož razidla. Jen trochu zkušenější sběratel středověkých mincí ví, že pokud vedle sebe položí 10 ražeb třeba kruhových peněz se lvem, byť stejného typu a varianty, bude na nich možné vždy konstatovat drobné rozdíly ve tvaru, v ražbě, nedoražení, dvojrázy – stopy posunutí nebo pootočení razidla během ražby. Není mým cílem zabývat se zde definicemi ražebních chyb, o to jsem se v minulosti snažil na jiných místech⁷ a numismatik i hospodářský historik – chce-li se numismatikou vážněji zabývat, by měl tyto chyby i příčiny jejich vzniku znát. Je proto nutné už v úvodu jakýchkoliv kritických typologických úvah vliv ražebních chyb předem vyloučit! Pokud by autoři uvedeného příspěvku respektovali tento základní předpoklad a přistupovali k práci kriticky = vědecky a s dostatečnou znalostí odborné literatury, mohl vypadat popis české složky uvedeného nálezu asi takto:

Čechy, Václav IV., halěř s korunou a čtyřrázem, Cast., ČDM⁸: 40 (1ks) {č.2}⁹, 42 (1ks) {č.1}, peníz se lvem a čtyřrázem, Hána¹⁰: II. A 3 (2ks) {č.1, 2}, II. B (1ks) {č.3}

Čechy, Mezivládí, Ladislav Pohrobek, Jiří z Poděbrad, kruh. peníz se lvem, Rad.¹¹: 10 (2ks) {č.7, 10}, 13 (2ks) {č.4, 9}, 15 (2ks) {č.6, 8}, 16 (1ks) {č.14}, 19 (1ks oboustranně ražený) {č.35}, 21 (10ks) {č.11, 12, 13, 15, 20, 21, 27, 28, 33, 34}, 22 (8ks) {č.23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32}, 23 (3ks) {č.16, 19, 22}, neurčitelné (4ks) {č.5, 17, 18, 28}, kruh. halěř s korunou a perlovcem, Rad.: 26 (1ks) {č.3}, peníze se lvem a perlovcem, Cast. ČDM: 75 (1ks) {č.36}, 78 (1ks) {č.37}.

Samozřejmě plus údaje o rozměrech a hmotnosti. Hodnoty udávající „sílu střížku“ pokládám z hlediska numismatické metrologie za zbytečné. „Obohacování“ nebo „zpřesňování“ numismatických popisů o podobné údaje je snahou být papežštější než papež. Zavádění zbytečných položek popisu ukazuje na autorovu špatnou a povrchní orientaci v oboru. Z neznalosti věci pak plyne časté novátorství, které snad pod vlivem konexí uvítají příslušné oborové komise různých grantových agentur, ale to je zase jiná pohádka...

Pozornějšímu a v oboru jen trochu zběhlejšímu čtenáři jistě neunikly ani další projevy diletantství, kterými snad autoři neopomněli doplnit žádný z odstavců na okraj příspěvku

⁶ Hána, Jiří: O penězích plzeňských, chebských, rožmberských a jiných v 15. století, rozmnožený otisk přednášky z členské schůze ČNS, pob. v Domažlicích konané 20. 11. 2001; Týž: Obrazové analogie na mincích – příspěvek k typologii českých peněz se lvem a čtyřrázem, in: Pavel Radoměřský – Sborník numismatických studií k 75. výročí narození, Praha 2002, s. 40 – 61; Týž: Pražské groše Václava IV. z let 1378 – 1419, Plzeň 2003; Týž: Západo- a jihočeská mincovní privilegia druhé poloviny 15. století (K problémům identifikace mincovní produkce), Sborník Západočeského muzea v Plzni, řada Historie, XVII / 2004, s. 222 – 235; Týž: Halěře „Rotlevovy“ a „Kaplířovy“, Příspěvek k chronologii české drobné mince z let 1346–1384, Num. sb. XX/2005, s. 109 - 126

⁷ Hána, Jiří: Chyborážby mincí, Num. listy LVIII/2003, s. 57; Týž: O zavedení a výrobě mincí se čtyřrázem, rozmnožený otisk přednášky z členské schůze ČNS, pob. v Domažlicích konané 15. 1. 2004; Týž: Výrobní defekty na mincích a jejich příčiny, rozmnožený otisk přednášky z členské schůze ČNS, pob. v Domažlicích konané 4. 11. 2004; Týž: Technické aspekty vývoje mincovní techniky ve střední Evropě do konce 19. století, rigorózní práce obhájená na Katedře materiálu a strojírenské metalurgie Západočeské univerzity v Plzni 22. 12. 2004

⁸ Castelin, Karel.: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské, Praha 1953

⁹ ve složených závorkách uvádím číslování užitě v uvedeném příspěvku: Boublík, J.; Hásková, J.; Šikl, V.: K penězům... op. cit.

¹⁰ Hána, Jiří: Obrazové analogie... op. cit.

¹¹ Radoměřský, Pavel: Nález mincí z 15. století v Králově Dvoře u Berouna, SNM A 21/1967, č. 3

uvedených úvah. O nevhodném užití pojmu typ už jsem se zmínil; rovněž žádná chronologická návaznost mezi halěři s korunkou není. Halěře pocházejí z různých období. Nejstarší je pravděpodobně halěř č. 2, mladší č. 1. Halěře typu Cast. ČDM: 39 a 40 se vyskytují už v hromadných nálezích, které ještě zdaleka neobsahují kruhové ražby¹²! Halěř typu Cast. ČDM: 42 je znám navíc také v provedení měděném a v přeražbě na husitském měděném flútku se lvem z let 1420 – 1422¹³. Vznik popsanych čtyřhranných halěřů tedy kategoricky nelze ani bez „opatrnosti“ předpokládat ještě v 50. letech 15. století!

Doloženo dále není tvrzení o „prázdných otvorech mezi liliemi, typickém pro 60. léta 15. století“ ani „známý fakt“ o nízkém nákladu ražby nejnižšího nominálu peněžní soustavy své doby - halěře. Prázdné otvory mezi liliemi na kruhových halěřích jsou naopak vzácnější! Srov. jen poměrné zastoupení halěřů s hroty a s prázdnými mezerami v královédvorském nálezích (20:8). Skutečnost, že halěře nacházíme dnes ve velmi malém počtu ještě nemusí znamenat, že se také v malém nákladu razily! Právě proto, že šlo o nejmenší nominál, nemusel být k ukládání v depotu vhodný. Pokud měl někdo hotovost, která byla určena k teauraci, pak jistě volil hrubou minci, nebo alespoň nejvyšší nominály, které měl k dispozici. No a chudák, když měl jeden nebo dva halěře, světil-li je náhodou ve chvílích nebezpečí k úschově zemi, dnes už máme pramalou šanci nalézt. Tento „paradox drobné mince“ snad s výjimkou jagellonského období platí pro celou dobu grošovou.

O významu širokého a úzkého kruhu v případě českých kruhových peněz a halěřů nelze vůbec hovořit – pro jejich chronologii je naprosto irelevantní. O ručně vystřihovaných střízcích nejstarších „kruhových“ peněz se zmiňoval už r. 1989 Z. Nechanický¹⁴ a rovněž v mojí typologii kruhových peněz se lvem jsou ražby na ručně vystřihovaném střízku uvedené dokonce jako samostatný typ II¹⁵. I v tomto případě je ovšem nutno rozlišovat, zda nepravidelný tvar byl minci dán ručním vystřihováním polotovaru pro ražbu, či zda je příčinou nepravidelnosti technická nedokonalost ražby! Dále v článku citovaný příspěvek I. Pánka¹⁶ pojednává o zcela jiném období – o ražbě pražských grošů Václava IV., nikoliv o období výroby kruhových peněz. Rozdíly v mincovní technologii těchto dvou období jsou diametrální! Bez komentáře nutno ponechat snad pouze odkazy na nepublikovanou diplomovou práci J. Boublíka, avšak k možnostem posunu začátku ražby kruhových peněz k roku 1460 bych se pod vlivem svědectví dosud publikovaných hromadných nálezů i dosavadní argumentace autorů stávajících chronologií stavěl poměrně skepticky. Příklad bavorského a rakouského mincovnictví není právě silným argumentem. Například norimberské purkrabství razí na kruhovém střízku (s imitací čtyřrázu – tzv. nepravý čtyřráz) již od r. 1437, a ražba městských kruhových peněz na Moravě je Sejbalem na základě rozboru nálezové situace kladena k roku 1452¹⁷.

Komentáře popisu jednotlivých mincí publikovaných v uvedeném příspěvku pomínu. Nemohu se však vyhnout reakci na další úvahy, uvedené v závěru práce. Uvádějí-li autoři příspěvku dvě rytecké ruce patrné ve ztvárnění lva na kruhových penězích, pak já jsem přesvědčen o min. čtyřech, jejichž projev lze vysledovat z publikovaných mincí a dalších alespoň pěti, které lze vystopovat v celkové prozatímní typologii českých kruhových peněz se lvem, jak jsem ji nedávno předložil odborné veřejnosti na stránkách Sborníku Západočeského muzea v Plzni¹⁸. Náhodné položení punců, kterým vysvětlují autoři identifikaci ryteckých

¹² např. velký nález z Mikulova – jeho popis viz.: Sejbal, Jiří: *Moravská mince doby husitské*, Brno 1965, s. 30

¹³ NOHEJLOVÁ, Emanuela: *Nález současných padělků t. zv. husitských halěřů v Čes. Brodě*, NČČsl. XVI. a XVII. 1940 – 1941, s. 80

¹⁴ Nechanický, Zdeněk: Neobvyklý peněz se lvem, *Num. Listy* XLIV/1989, s. 16.

¹⁵ Hána, J.: *Západo- a jihočeská mincovní privilegia...*, op. cit.

¹⁶ Pánek, Ivo: *Technologie výroby střízků v kutnohorské mincovně na počátku 15. století*, *Num. listy* XXVII./1972, s. 6

¹⁷ Sejbal, Jiří: *Moravská mince doby husitské*, Brno 1965

¹⁸ Hána, J.: *Západo- a jihočeská mincovní privilegia...*, op. cit.

rukou nelze považovat ani za variantu – natož ryteckou dílnu. Jde o rozlišovací úroveň razidlo!

O ryzosti a úskalích spojených s možností využití tohoto metrologického parametru pro chronologii bylo již také psáno mnohokrát¹⁹. Nejen pro kruhové peníze poděbradské doby, ale pro většinu nominálů celé doby grošové nelze považovat ryzost samostatně za spolehlivé kritérium jakékoliv úvahy o jejich chronologii! A k otázce perlovce? Je zřejmé, že kruhové peníze se lvem v perlovci patří k nejmladším – o tom nás informují mincovní nálezy²⁰. Není ovšem při dnešním stavu našich vědomostí možno tyto ražby zařadit před či za mincovní reformu r. 1469, ba s určitostí ani do vládní mincovny v Kutné Hoře. Zde odkazuji opět na svoji dřívější práci o typologii českých kruhových peněz se lvem²¹.

V předchozích řádcích komentovaný příspěvek je ukázkou hluboké krize, kterou česká numismatika v poslední době prochází. Žalostný stav ve spojení s intrikami a politikařením nejen že neposouvá hranice oboru směrem k dalšímu poznání, ale podobnému úsilí, vyskytneli se, dokonce vytrvale a houževnatě brání. Jen tím snad lze vysvětlit, jak se mohl příspěvek K penězům doby poděbradské dostat na stránky kdysi prestižního časopisu Numismatické listy. Obrat situace Numismatických listů snad přinese reorganizace redakční rady časopisu, která v těchto dnech probíhá. Nezbyvá než doufat, že vznikne profesionální tým, že redakční rada začne pracovat na podkladě oficiálně zpracovaného a zveřejněného statutu a že bude o obsahu svého časopisu skutečně plně rozhodovat. Vytvoření nové koncepce časopisu teď leží na bedrech nedávno jmenovaného vedoucího redaktora. Velmi se přimlouvám za to, aby koncepce byla skutečně koncepcí, redakční rada skutečně redakční radou a Numismatické listy skutečně odborným periodikem, za které by se vydavatelé (resp. vydavatel a největší odběratel) nemuseli stydět.

¹⁹ např. : Hána, Jiří: K otázce zjišťování ryzosti mincovní slitiny Ag-Cu středověkých mincí (Poznámka k možnostem nedestruktivního zkoušení chemického složení), Sborník konferencí Metal 2003, Hradec nad Moravicí 2003 a Peníze v proměnách času IV, Olomouc 2003

²⁰ např. nálezy: Praha – Bartolomějská ul. (Radoměřský, P.: Nález v Praze I., Bartolomějské ulici, NSb. I./1953, s. 115); Mělník (Mikš, O.: Nález v Mělníku r. 1946, NČČsl. XIX./1950, s. 205); pískovna „Trucbaba“ u Pacova (Nohejlová, E.: Nález z pískovny „Trucbaba“ u Pacova r. 1937, NČČsl. XV./1939, s. 81) a další.

²¹ Hána, J.: Západo- a jihočeská mincovní privilegia..., op. cit.